

Journal Website

Article history:

Received 23 October 2024

Revised 21 December 2024

Accepted 02 February 2025

Published online 03 Feb. 2025

Journal of Psychological Dynamics in Mood Disorders

Volume 3, Issue 5, pp 157-179

E-ISSN: 2981-1759

Validation of the Ideal Personality Model from Rumi's Perspective and Its Comparative Analysis with Cognitive and Humanistic Approaches

Elham Keshavarzi¹, Sara Haghighat²*, Mojtaba Sedaghatifard³

1. PhD Student, Department of Educational Psychology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Educational Psychology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran (Corresponding author).

3. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

* Corresponding author email address: sarahaghighat58@yahoo.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Keshavarzi E, Haghighat S, Sedaghatifard M. (2024). Validation of the Ideal Personality Model from Rumi's Perspective and Its Comparative Analysis with Cognitive and Humanistic Approaches. *Journal of Psychological Dynamics in Mood Disorders*, 3(5), 157-179.

© 2024 the authors. Published by Maher Talent and Intelligence Testing Institute, Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Objective: The present study aimed to validate the ideal personality model from Rumi's perspective and compare it with cognitive and humanistic approaches.

Methodology: This study is applied in terms of its objective and employs a mixed-methods (qualitative-quantitative) exploratory design, utilizing meta-synthesis in the qualitative phase and a descriptive-survey approach in the quantitative phase. The study population in the qualitative phase included theoretical foundations and related literature from domestic databases (2001-2023) and international sources (2000-2023). In the quantitative phase, the population comprised faculty members in the field of educational sciences from Islamic Azad Universities. The sample size in the qualitative phase was determined through systematic elimination based on the PRISMA model flowchart, while in the quantitative phase, 20 individuals were selected using purposive sampling and the principle of data saturation. The data collection instruments included library documents in the qualitative phase and a model validation questionnaire in the quantitative phase. To assess validity in the qualitative phase, a 27-item checklist based on the PRISMA model was used, while Cohen's kappa coefficient was applied to calculate reliability. In the quantitative phase, content and construct validity were evaluated, and Cronbach's alpha coefficients along with composite reliability were used to assess reliability, with the results indicating that the instruments were valid and reliable. The data analysis method employed thematic analysis (basic, organizing, and overarching themes).

Findings: The findings of this study revealed that the ideal personality model from Rumi's perspective consists of the following dimensions: social aspects of human personality, self-awareness and self-knowledge, emotional regulation and inner balance, and life experience and learning. These dimensions include components such as empathy and interpersonal connections, social commitment and sense of belonging, constructive interaction and cooperation, ethical and spiritual values, purification and spiritual transcendence, contemplation and wisdom, acceptance of personal responsibilities and avoidance of projection, personal growth and self-actualization, openness to criticism, refraining from fault-finding, emotional regulation, appropriate emotional expression, well-being, attachment, perspectives and attitudes, and challenge management.

Conclusion: The findings of this study indicated that the ideal personality model from Rumi's perspective encompasses various dimensions such as self-awareness, emotional regulation, social interactions, and personal growth, which overlap with components of cognitive and humanistic approaches. These results can be applied in the fields of education, personality psychology, and personal development.

Keywords: *Ideal Personality Model, Rumi, Cognitive Approach, Humanistic Approach, Comparative Study*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Personality has been a focal point of psychological inquiry for decades, influencing theories on human behavior, emotional regulation, and self-awareness. Various psychological schools, including cognitive and humanistic approaches, have explored the nature and development of personality, each emphasizing different aspects of human potential and behavioral patterns (Costa & McCrae, 1992; Hopwood & Back, 2018). While cognitive theories highlight the role of mental processes in shaping personality traits, humanistic perspectives stress self-actualization and personal growth as essential to personality development (Ahmadinejad, 2017).

In contrast to these perspectives, classical literature, particularly the works of Persian poet and mystic Rumi, presents a spiritual and moral framework for ideal personality development. Rumi's approach integrates aspects of self-awareness, ethical values, emotional intelligence, and social responsibility, offering a comprehensive vision of human personality that aligns with yet diverges from modern psychological theories (Ramezani et al., 2023). His works, such as the *Masnavi* and *Divan-e Shams*, depict an ideal personality characterized by love, humility, wisdom, and personal transformation (Joseph, 2020). However, a systematic validation of Rumi's personality model and its comparison with cognitive and humanistic approaches remain underexplored.

This study aims to validate Rumi's ideal personality model and compare it with cognitive and humanistic perspectives, determining areas of convergence and divergence between these frameworks. By doing so, this research seeks to bridge classical Persian literature with contemporary psychological models, fostering a more integrative understanding of personality development.

Methodology

The study employed a mixed-methods exploratory design, combining qualitative and quantitative approaches. The qualitative phase utilized meta-synthesis to extract themes from Rumi's texts, including the *Masnavi* and *Divan-e Shams*, as well as relevant psychological theories. A systematic elimination process was followed using the PRISMA model to identify core themes of Rumi's personality model.

In the quantitative phase, a descriptive-survey method was used to validate the model. The study sample consisted of 20 faculty members in educational sciences, selected through purposive sampling. Data collection involved document analysis and a model validation questionnaire. Validity in the qualitative phase was assessed using a 27-item PRISMA-based checklist, while reliability was calculated using Cohen's kappa coefficient. In the quantitative phase, content and construct validity were evaluated, and reliability was assessed using Cronbach's alpha and composite reliability. Thematic analysis was applied to analyze the qualitative data.

Findings

The study identified four key dimensions in Rumi's personality model:

1. **Social Aspects of Human Personality**
 - Empathy and interpersonal relationships
 - Social commitment and belonging
 - Constructive interaction and cooperation
 - Ethical and spiritual values
2. **Self-Awareness and Self-Knowledge**
 - Reflection and wisdom

- Spiritual transcendence and purification
 - Acceptance of personal responsibility
 - Growth and self-actualization
 - Openness to criticism and rejection of fault-finding
3. **Emotional Regulation and Inner Balance**
- Emotional regulation and expression
 - Psychological well-being
 - Secure attachment and self-confidence
4. **Life Experience and Learning**
- Positive perspectives and attitudes
 - Managing challenges and resilience

A comparison with cognitive and humanistic approaches revealed significant overlaps and distinctions. Cognitive theories emphasize rational thought processes in shaping personality, aligning with Rumi's advocacy for wisdom and self-reflection. However, Rumi's model places a stronger emphasis on spiritual development, which is largely absent in cognitive frameworks. Humanistic psychology shares Rumi's focus on self-actualization and personal growth, yet Rumi's approach extends this concept beyond the individual, incorporating community and ethical considerations.

The model validation process confirmed the relevance and applicability of Rumi's personality dimensions. Statistical analyses, including single-sample t-tests, showed that expert evaluations rated the model highly in terms of theoretical alignment, comprehensibility, and applicability.

Discussion and Conclusion

The study's findings suggest that Rumi's ideal personality model offers a holistic framework that integrates cognitive, emotional, and ethical dimensions of human development. His emphasis on self-awareness, ethical values, and emotional intelligence parallels core aspects of contemporary psychological theories, yet extends beyond them by incorporating spiritual growth and transcendence.

Cognitive psychology's focus on rationality and self-awareness finds resonance in Rumi's advocacy for reflection and wisdom. However, cognitive theories lack the spiritual and ethical depth present in Rumi's model. Humanistic psychology's emphasis on self-actualization and personal growth aligns with Rumi's framework, particularly in terms of fostering potential and intrinsic motivation. Yet, Rumi's perspective is broader, emphasizing not just personal fulfillment but also social responsibility and ethical conduct.

These findings highlight the relevance of Rumi's personality model in modern psychological discourse. By integrating Rumi's insights with established psychological theories, researchers and practitioners can develop more comprehensive personality development frameworks that account for intellectual, emotional, social, and spiritual growth. The implications of this study extend to fields such as personality psychology, education, and psychotherapy, offering a culturally enriched approach to understanding human development.

In conclusion, Rumi's vision of an ideal personality provides a multi-dimensional model that resonates with both cognitive and humanistic theories while adding unique spiritual and ethical dimensions. The study underscores the potential of integrating classical wisdom with contemporary psychological models, paving the way for a more holistic understanding of personality development.

وبسایت مجله

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۰۲ آبان ۱۴۰۳

اصلاح شده در تاریخ ۰۱ دی ۱۴۰۳

پذیرفته شده در تاریخ ۱۴ بهمن ۱۴۰۳

منتشر شده در تاریخ ۱۵ بهمن ۱۴۰۳

پویایی های روانشناختی در اختلال های خلقی

دوره ۳، شماره ۵، صفحه ۱۵۷-۱۷۹

شاپای الکترونیکی: ۲۹۸۱-۱۷۵۹

اعتبارسنجی الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی و انسان گرایانه

الهام کشاورزی^۱، سارا حقیقت^{۲*}، مجتبی صدقاتی فرد^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی تربیتی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

۲. استادیار، گروه روانشناسی تربیتی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران (نویسنده مسئول).

۳. استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

* ایمیل نویسنده مسئول: sarahaghighat58@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

هدف: پژوهش حاضر با هدف اعتبارسنجی الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی و انسان گرایانه انجام شد. **روش شناسی:** این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و همچنین، به لحاظ نوع داده‌ها، آمیخته (کیفی-کمی) از نوع اکتشافی که در بخش کیفی فراترکیب و در بخش کمی توصیفی-پیمایشی بود. جامعه مورد مطالعه در بخش کیفی شامل مبانی نظری و پیشینه مرتبط پایگاه‌های داده داخلی (۱۳۸۰-۱۴۰۲) و خارجی (۲۰۰۰-۲۰۲۳) و در بخش کمی شامل اساتید رشته‌های علوم تربیتی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی بود. حجم نمونه در بخش کیفی حذف سیستماتیک بر اساس نمودار جریان مدل پریزما و در بخش کمی ۲۰ نفر بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و اصل اشباع انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی اسناد کتابخانه‌ای و در بخش کمی پرسشنامه سنجش اعتبار الگو بود. در بخش کیفی به منظور محاسبه روایی چک‌لیست ۲۷ موردی بر اساس مدل پریزما و برای محاسبه پایایی روش ضریب کاپای کوهن استفاده شد و در بخش کمی به منظور محاسبه روایی از روایی محتوایی و سازه و همین‌طور به منظور محاسبه پایایی از ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد که نتایج بیانگر روا و پایا بودن ابزارها بود. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها تحلیل مضمون (مضامین پایه، فراگیر و سازمان دهنده) بود. **یافته‌ها:** نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا دارای ابعاد بعد اجتماعی شخصیت انسان، خودآگاهی و شناخت خویشتن، مدیریت عواطف و تعادل درونی و تجربه و درس‌آموزی از زندگی بود که این ابعاد دارای مؤلفه‌های همدلی و ارتباط با دیگران، تعهد اجتماعی و احساس تعلق، تعامل سازنده و همکاری، ارزش‌های اخلاقی و معنوی، والایش و تعالی روحی انسان، تفکر و خردورزی، پذیرش مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی، رشد و شکوفایی فردی، انتقادپذیری، عدم عیب‌جویی، تنظیم هیجانی، ابراز مناسب هیجانات، بهزیستی، دل‌بستگی، رویکردها و نگرش‌ها و مدیریت چالش‌ها بود. **نتیجه‌گیری:** یافته‌های این پژوهش نشان دادند که الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا شامل ابعاد مختلفی مانند آگاهی از خود، تنظیم هیجانی، تعاملات اجتماعی، و رشد فردی است که با مؤلفه‌های رویکردهای شناختی و انسان گرایانه هم‌پوشانی دارد. این نتایج می‌تواند در حوزه‌های آموزش، روان‌شناسی شخصیت، و توسعه فردی مورد استفاده قرار گیرند.

کلیدواژگان: الگوی مطلوب شخصیت، مولانا، رویکرد شناختی، رویکرد انسان‌گرایانه، مطالعه تطبیقی.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترس‌آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

شناخت انسان سالم یکی از دغدغه‌های مهم در زمینه روان‌شناسی و علوم انسانی است. مطالعه و پژوهش درباره شناخت انسان سالم می‌تواند به فهم بهتر از طبیعت و ویژگی‌های شخصیت سالم کمک کند و به توسعه روش‌ها و رویکردهای مؤثر در حوزه روان‌شناسی ارتقا بخشد؛ در نتیجه طبیعی است که تاریخ تفکر انسانی به ایده‌ها، آرزوها، توهمات و اسطوره‌های مربوط به این زمینه پر از مطالب باشد. همان‌طور که ادیان الهی، مکتب‌های فکری، فیلسوفان، عارفان و رهبران مذهبی و اجتماعی به طریق خود به این موضوع پرداخته و درباره آن صحبت کرده‌اند. یکی از بحث‌های مهم در روان‌شناسی، روان‌شناسی شخصیت است و بررسی رشد و سلامتی انسان بدون یک تحقیق پایه‌ای درباره شخصیت، بی‌نتیجه خواهد بود (Abro et al., 2021; Roberts & Yoon, 2022; Tab'e Bordbar et al., 2021; Veysi & Dalghandi, 2019). شخصیت به‌عنوان موضوعی در تمامی مکاتب روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است و به باور محققان، تحقیق درباره شخصیت هدف نهایی تمام بررسی‌های روان‌شناختی است. در این راستا، شناخت و درک عمیق از شخصیت انسان و نقش آن در رفتار و تجربه‌های او، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و نظریه‌پردازان در زمینه روان‌شناسی قرار گرفته است (Ramezani et al., 2023). در هر مکتب روان‌شناسی، رویکردها و نظریات مختلفی درباره شخصیت وجود دارند. برخی مکاتب متمرکز بر صفات و ویژگی‌های شخصیتی هستند و سعی می‌کنند این صفات را توصیف و تصنیف کنند. دیگر مکاتب تمرکز خود را بر روی ساختار و سامانه‌های داخلی شخصیت می‌گذارند و سعی می‌کنند روند شکل‌گیری و تحول شخصیت را توضیح دهند. همچنین، مکاتبی وجود دارند که بر ارتباط شخصیت با عوامل محیطی و فرهنگی تأکید می‌کنند. با این حال، همه این مکاتب و رویکردها به یک نکته مشترک می‌رسند و آن اهمیت و تأثیر شخصیت در روان‌شناسی انسان است. شخصیت به‌عنوان هدف نهایی تحقیقات روان‌شناختی، به ما کمک می‌کند تا بهتر درک کنیم چگونه افراد به محیط و موقعیت‌های مختلف واکنش نشان می‌دهند و چرا رفتارهای مختلفی دارند (Messick, 2021). از نظر آلپورت، هر کس شامل مجموعه‌ای از رفتارهای خاص خود است که او را از دیگران متمایز می‌کند و به این علت هیچ دونفری کاملاً شبیه هم نیستند. آلپورت همچنین شخصیت را این‌گونه تعریف می‌کند: شخصیت عبارت است از سازمان‌دهی پویای نظام‌های روانی و فیزیولوژیکی درون فرد که رفتار و افکار شاخص را تعیین می‌کند، به نظر هاپوود و بک (۲۰۱۸) اما تعریفی کلی و جامع این است که شخصیت سازمان پویای (زنده) جنبه‌های ادراکی و انفعالی و ارادی و بدنی فرد آدمی است (Hopwood & Back, 2018).

هیلگارد و اتکینسون درباره شخصیت بیان کردند که به‌عنوان الگوهای متمایز و ویژه‌ای از افکار، خلق‌وخوی، انگیزه‌های درونی، تأثیر محیط، تعقل، هیجان‌ها و رفتارها تعریف می‌شود که سبک تعامل هر فرد با محیط مادی خود را شکل می‌دهند. در این دیدگاه، شخصیت یک ساختار چندبُعدی است که ترکیبی از عوامل داخلی و خارجی است که همگی با یکدیگر تعامل دارند و تأثیر مستقیم بر رفتارهای فرد دارند. از این رو، یکی از اصلی‌ترین وظایف روان‌شناسی شخصیت توصیف تفاوت‌های فردی است؛ به عبارت دیگر، شناسایی و توصیف انواع و اقسام تفاوت‌هایی که بین افراد وجود دارد. این تفاوت‌ها ممکن است در طیف گسترده‌ای از جنبه‌ها و صفات شخصیتی شامل نحوه تفکر، نگرش‌ها، انگیزه‌ها، رفتارها و سبک‌های تعامل با محیط متفاوت باشند (Costa & McCrae, 1992). با بررسی و توصیف این تفاوت‌ها، روان‌شناسی شخصیت به ما کمک می‌کند تا الگوها و ویژگی‌های شخصیتی هر فرد را درک کنیم و درک بهتری از عواملی که شکل‌دهنده شخصیت او هستند، پیدا کنیم. این دیدگاه به ما امکان می‌دهد تا به‌طور جامع‌تری به فهم عمیق‌تری از تفاوت‌های فردی بپردازیم و درک بهتری از تأثیرات شخصیت بر رفتارها و تجربه‌های فردی داشته باشیم (Pourrazayan et al., 2022).

ریشه این ایده که شهروندان از ملیت‌های مختلف ویژگی‌های شخصیتی منحصر به فرد و ممتازی دارند، به دوران باستان بازمی‌گردد و این ایده اساس تفکر اولیه در مطالعات شخصیت و فرهنگ در قرن بیستم را شکل داده است. در گذشته، افراد متمایز بر اساس ملیت‌های خود شناخته می‌شدند و باورها و عقاید فرهنگی آنان نقش مهمی در تشکیل شخصیت آنان داشت. به عنوان مثال، در جوامع باستانی، مفهوم شهامت در یک امپراتوری می‌توانست با مفهوم حکمرانی و قدرت در یک فرهنگ دیگر تفاوت کند. در طول قرن بیستم، مطالعات شخصیت و فرهنگ به شکل علمی‌تر و جامع‌تری پیش رفت. در این راستا، روانشناسان و جامعه‌شناسان بیشتر به تأثیر عوامل فرهنگی بر شخصیت افراد پرداختند و نقش فرهنگ در تعیین ویژگی‌های شخصیتی شهروندان مختلف را مورد بررسی قرار دادند (Khalili et al., 2020). با پیشرفت درک ما از شخصیت و فرهنگ، می‌توان متوجه شد که ویژگی‌های شخصیتی در واقع ترکیبی از عوامل فرهنگی، اجتماعی، فردی و محیطی است که با هم تعامل می‌کنند. در نتیجه، مطالعه شخصیت و فرهنگ به ما کمک می‌کند تا الگوها و روابط بین این عوامل را درک کنیم و نقش هر کدام در شکل‌گیری شخصیت افراد را بیشتر بفهمیم (LeVine, 2017).

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که افرادی که با مشکلات شخصیتی روبرو هستند، ممکن است با پیامدهای منفی متعددی در زندگی خود مواجه شوند. این پیامدها شامل موارد زیر می‌شوند: کاستی در شناخت خود و عدم درک هویت و ویژگی‌های فردی، سردرگمی و تردید در انتخاب‌های زندگی، برقراری روابط نامناسب و ناسازگاری، کاستی از رشد شخصی و عدم بهره‌وری از فرصت‌های بهبود و توسعه، نارضایتی و نتایج نامطلوب در زندگی روزمره. بدون در نظر گرفتن و کار بر روی شخصیت، این مشکلات می‌توانند از تحقق آرامش و موفقیت در زندگی افراد بازدارند (Perugini & Richetin, 2019). با توسعه روش‌های نوین تحقیق و مطالعه در روان‌شناسی، امکانات بیشتری برای بررسی و تحلیل ویژگی‌های شخصیتی فراهم شده است. علاوه بر این، آگاهی بیشتر از تنوع فردی و اهمیت درک صفات در زمینه‌های مختلف مانند روان‌شناسی سازمانی، روان‌شناسی اجتماعی و روان‌شناسی بهداشت و سلامت، توجه به مطالعه صفت را افزایش داده است؛ بنابراین، از دیدگاه روان‌شناسی، مطالعه صفت به عنوان یک حوزه مهم در درک شخصیت و تفاوت‌های فردی، به تدریج به تأثیرگذاری و توجه بیشتری دست یافته است و به عنوان یک زمینه مورد علاقه برای تحقیقات در حوزه روان‌شناسی محسوب می‌شود (McCrae et al., 2019).

باورهای مرتبط با ویژگی‌های شخصیتی یک امت، تأثیر قابل توجهی روی دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی دیگر امت‌ها و همچنین روابط بین‌المللی دارد. یافته‌های مطالعات بین فرهنگی از کشورهای مختلف در خصوص پرسشنامه پنج عاملی بزرگ شخصیت، شامل گشودگی، وظیفه‌شناسی، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و روان رنجور خوبی، نشان داده است که در حالی که سه عامل روان رنجور خوبی، گشودگی و وظیفه‌شناسی در سطح بین فردی اعتبار دارند، دو عامل برون‌گرایی و توافق‌پذیری بسیار تحت تأثیر فرهنگ هستند. اساساً فردی که خود را مفید و ارزشمند می‌داند، از سلامت روانی بهتری برخوردار خواهد بود؛ به عبارت دیگر، فردی که تصور منفی از خود دارد و خود را ناتوان و بی‌ارزش می‌داند، به اختلالات روانی زیادی دچار خواهد شد و در مواجهه با موقعیت‌های دشوار زندگی، کمترین توان مقاومت را خواهد داشت. از دیدگاه علم روان‌شناسی، داشتن شخصیت سالم، یک نیاز بنیادین برای انسان است که او به دنبال رسیدن به آن می‌باشد (Olson & Ramírez, 2020). در قرن بیست و یکم، روانشناسان به بررسی و توصیف شخصیت انسان پرداخته‌اند. در این زمینه، چندین جریان مسلط در روان‌شناسی شخصیت شکل گرفته است که هر کدام دیدگاه‌ها و تمرکزهای خاص خود را دارند. جنبش رفتارگرایی، شروع یک دوره جدید در روان‌شناسی را نشان می‌دهد که توسط جان بی. واتسون آغاز شده است. رویکرد رفتارگرایی بر تأثیر محرک‌های خارجی بر رفتارها تمرکز دارد. بر این اساس، شخصیت از طریق یادگیری و تکرار رفتارها شکل می‌گیرد و مورد بررسی قرار می‌گیرد. واتسون، موضعی مخالف دو جریان قبلی (ساخت‌گرایی و کارکردگرایی) داشت و نظام جدید روان‌شناسی وی، تلفیقی از عینیت‌گرایی و ماشین‌گرایی روان‌شناسی حیوانی و روان‌شناسی کارکردگرایی بود. واتسون تحت تأثیر پیشگامانی مانند ادوارد تیچنر و ایوان پاولف قرار گرفت و کارهای آلبرت باندورا و راتر به عنوان رفتارگرایان،

رویکرد شناختی را در مورد ماهیت رفتارگرایی در روان‌شناسی تغییر داده‌اند (Cervone & Pervin, 2015). رویکرد شناخت‌گرایی بر تأثیر فرآیندهای شناختی مانند تفکر، حافظه و تفسیر اطلاعات بر شخصیت تمرکز دارد. این جریان به بررسی نحوه پردازش اطلاعات توسط مغز و نقش آن در شکل‌گیری شخصیت می‌پردازد. در روان‌شناسی شخصیت دیدگاه‌ها و جریان‌های دیگری نیز وجود دارند که در توصیف و تحلیل شخصیت تأکیده‌های متفاوتی دارند.

کارل راجرز به‌عنوان یک روان‌شناس به طبیعت انسان اعتماد داشته و معتقد بود که انسان دارای توانایی‌های بالقوه‌ای است. او معتقد بود که طبیعت انسان به گونه‌ای است که همیشه نگران بودن و برتری خود است و وظیفه جامعه این است که محیطی را برای بروز و ظهور فعالیت‌های خودجوش انسان‌ها فراهم کند. راجرز با اعتمادی که به طبیعت انسان داشت، می‌گوید اگر انسان‌ها به‌طور مطلوب عمل کنند و همواره قبول و تأیید دیگران را به دست آورند، تمایل به رفتارهای خوب خواهند داشت و برای خود و جامعه مفید خواهند بود (Ahmadinejad, 2017). از دیدگاه راجرز، درونی‌ترین ماهیت انسان، لایه‌های عمیق‌تر شخصیت و پایه طبیعت حیوانی او، یعنی جنبه‌های مثبتی دارد؛ به عبارت دیگر، انسان به شکلی اجتماعی، پیشرو، خردگرا و واقع‌گرا شده است. راجرز معتقد بود که در وجود همه‌ی انسان‌ها از کودکی، فرایندی به نام ارزش‌گذاری ارگانیسمی وجود دارد که به فرد توانایی می‌دهد تا بتواند خوب و بد را تشخیص داده و بر اساس آن‌ها عمل کند (Joseph, 2020). این مطالعه به تحلیل و مقایسه لایه‌های سطح هشیار شخصیت در اندیشه مولانا با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه می‌پردازد. هدف این مطالعه، نشان دادن زوایای پنهان و دیدگاه‌های مختلف آن‌ها است. ضرورت انجام پژوهش حاضر به دلایل بسیاری قابل توجیه است که برخی از این دلایل عبارت‌اند از: درک عمیق‌تر از الگوی مطلوب شخصیت، تحلیل ژرف‌تر شخصیت از طریق رویکردهای شناختی، تحلیل نفسی شخصیت از طریق رویکرد انسان‌گرایانه و کاربردی و ...؛ بنابراین می‌توان گفت که انجام این پژوهش به ما امکان می‌دهد تا از یک‌سو، الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا را بهتر درک کنیم و از سوی دیگر، با استفاده از رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه، به یک تحلیل ژرف‌تر و جامع‌تر از شخصیت بپردازیم. این تحلیل نه تنها به درک ناخودآگاه و لایه‌های پنهان شخصیت کمک می‌کند، بلکه به ما امکان می‌دهد الگوی مطلوب شخصیت را در زمینه‌های مختلف زندگی به کار بگیریم و به تحقق آن در زندگی روزمره نزدیک شویم. همچنین از دیگر دلایل اهمیت این موضوع آن است که تاکنون پژوهشی به مقایسه الگوی مطلوب شخصیت با سه رویکرد شناختی و انسان‌گرایانه نپرداخته است. لذا اجرای این پژوهش در جهت پر کردن این خلأ پژوهشی می‌باشد.

در این میان به نظر می‌رسد که یک دیدگاه و رویکرد به شخصیت که در چارچوب فرهنگ و ادب ایران قرار داشته باشد، به‌صورت کامل وجود ندارد. مولانا جلال‌الدین رومی، یکی از بزرگ‌ترین شاعران و عارفان تاریخ ادبیات فارسی، در آثار خود نظرات عمیقی درباره شخصیت مطلوب و ویژگی‌های اخلاقی آن بیان کرده است. از دیدگاه مولانا، شخصیت مطلوب به ویژگی‌هایی چون عشق، خرد، تواضع، فراق و همدلی مدنظر است. او می‌کوشد تا انسان را به درون‌نگری و تقرب به حق تعالی هدایت کند. یکی از محوری‌ترین ویژگی‌هایی که مولانا به شخصیت مطلوب نسبت می‌دهد، عشق است. عشق در آموزش‌های مولانا جنبه‌ای فراتر از احساسات معمولی دارد؛ او عشق را نیرویی الهی و بنیادی در وجود انسان می‌داند که باید به سوی خداوند و آفرینش شرک داشته باشد. در مثنوی معنوی، مولانا می‌گوید: «عشق، آتش است و چون آتش سوزاند، هیچ‌کس نبیند جز سوختن». این بیان گویای این است که عشق واقعی، انسان را به سوزاندن خودی و دستیابی به حقیقت می‌کشد. دیگر ویژگی شخصیت مطلوب از نگاه مولانا، خرد است. مولانا بر این باور است که خرد به انسان کمک می‌کند تا نسبت به دنیای مادی و معنوی آگاه شود و به او در مسیر خودشناسی یاری می‌رساند. در اشعار خود، او به روش‌های مختلف خرد را تعریف و تشریح می‌کند و تأکید می‌کند که «خرد خود را دوستی مهار کن». تواضع و فروتنی نیز از جمله ویژگی‌های بارز شخصیت مطلوب مولاناست. او ما را به این نکته متوجه می‌کند که بزرگی در اشراف بر دیگران نیست، بلکه در پذیرفتن ضعف‌ها و محدودیت‌ها و گام نهادن در طریق یادگیری و رشد است. در دیوان

شمس، مولانا می‌گوید: «کو زیری؟ کو زیری؟ بر سر خاک‌نشین و شوا». می‌توان گفت که مولانا شخصیت مطلوب را انسانی می‌داند که به عشق، خرد، تواضع و همدلی در برابر دیگران آراسته است و در این مسیر همواره در جستجوی حقایق الهی و درک عمیق‌تری از هستی می‌باشد (Pourrazayan et al., 2022).

با توجه به مطالب بیان شده هدف این پژوهش از منظر مولانا، بررسی مقایسه‌ای شخصیت با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه است. این پژوهش سعی می‌کند پیوندی بین روان‌شناسی و ادبیات را در چارچوب فرهنگ و ادب ایران برقرار کند و تاکنون در کشور پژوهشی با این عنوان انجام نشده است. در این پژوهش، الگوی مطلوب شخصیت انسان سالم از دیدگاه مولانا مورد بررسی قرار می‌گیرد. مولانا، یکی از شاعران و عارفان بزرگ ایرانی است که در اشعار و آثار خود به مسائل عمیق روحانی و انسانی پرداخته است. پرداختن به این پژوهش برای این است که با بررسی تطبیقی این رویکردها با نظر مولانا درباره الگوی شخصیت، می‌توان به نتایج جالبی درباره تلاقی و تفاوت این دیدگاه‌ها در کنار هم در ارتباط با شخصیت انسان و راهبردهای تربیتی و توسعه شخصیت دست یافت. این پژوهش می‌تواند به درک عمیق‌تری از مفاهیم شخصیت و ارتباط بین نظر مولانا و رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه در مورد الگوی شخصیت، به تحلیل نقاط مشترک و تفاوت‌های میان آن‌ها بپردازد. بررسی این موضوع می‌تواند به نتایج جالبی درباره فهم بهتر الگوی شخصیت و راهبردهای تربیت و توسعه شخصیت منجر شود. با بررسی شخصیت از منظر مولانا و مقایسه آن با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه، این پژوهش سعی دارد تا ارتباطی بین روان‌شناسی و ادبیات ایران را برقرار کند. مقصود از برقرار کردن پیوند بین روان‌شناسی و ادبیات در چارچوب فرهنگ و ادب ایران، آشکارسازی ارتباطها و همبستگی‌های میان مفاهیم و اصول روان‌شناسی با آثار ادبی و فرهنگی ایرانی است. این تحقیق تاکنون در کشور صورت نگرفته است و به وسیله‌ی آن می‌توان نقش روان‌شناسی در تفسیر و درک عمیق‌تر آثار ادبی و فرهنگی ایرانی را بررسی کرد. بر همین اساس سؤال اصلی پژوهش حاضر چنین است که الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا دارای از چه عواملی تشکیل شده است و با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه چگونه مقایسه می‌شود؟

مواد و روش پژوهش

جامعه مورد مطالعه این پژوهش شامل تمامی آثار مربوط به مولانا و رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه می‌باشد. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از محتوای مثنوی معنوی و رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه انتخاب شد. پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی و بر اساس روش جمع‌آوری داده‌ها از دو بخش استفاده شد. در بخش اول پژوهش ابتدا به منظور شناسایی مولفه‌های الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا براساس رویکرد کیفی اکتشافی به بررسی تحلیل منابع مولانا (مثنوی معنوی) پرداخته شد و براساس رویکرد کیفی مولفه‌های الگوی مطلوب شخصیت شناسایی شد. در بخش دوم از روش تطبیقی به منظور مقایسه با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه استفاده شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از بین روش‌های بیان شده از نظریات روانشناسان شناختی و انسان‌گرایانه و از منابع مهم این رویکردها و از شیوه‌ی بررسی اسناد و مدارک یا سند کاوی استفاده شد. در واقع روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، مطالعه کتابخانه‌ای و فیش‌برداری از آثار پژوهشگران و محققان در دو حوزه روان‌شناسی و ادبیات می‌باشد. در این پژوهش اسناد و مدارکی را که در قالب نوشته و به صورت مکتوب است، جمع‌آوری کرده و پس از اخذ اطلاعات لازم از این منابع و تنظیم و چکیده اطلاعات جمع‌آوری شده مورد تحلیل قرار گرفت و در مرحله بعد پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارزیابی و نتیجه‌گیری ارائه شد. در بخش اول برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل محتوای کیفی استقرایی بهره گرفته خواهد شد. بعد از انتخاب موردها برای تحلیل، ابتدا قطعات معنایی بر اساس واحد تحلیل مضمون استخراج شد، سپس برای هر کدام از آن‌ها برچسب یا کدی در نظر گرفته می‌شود و کدهای مشابه در یک زیر مقوله جای خواهند گرفت. با رفت و برگشت دائمی بین داده‌ها، کدها

در خلال کار تغییر کردند؛ سپس از کنار هم نهادن زیر مقوله های مشابه با یکدیگر مقولات اصلی پژوهش آشکار شد. در بخش دوم تحلیل اطلاعات مبتنی بر اصول و شیوه های مرسوم در علوم اجتماعی است که روش ارائه شده توسط بردی مناسب ترین روش برای مطالعات تطبیقی است. بنابراین ابتدا به توصیف الگوی مطلوب شخصیت از نظر مولانا بر اساس شواهد و اطلاعاتی که از منابع مختلف و مطالعه اسناد و مدارک جمع آوری گردیده، پرداخته شد. این فرآیند شامل یادداشت برداری و تدارک یافته های کافی به منظور نقادی آن ها در مراحل بعدی تحقیق است. در جهت بررسی سؤال های پژوهش بر اساس اسناد و مدارک و شواهد موجود (منابع دست اول، منابع دست دوم) نظریات اثبات شده علمی، کتب علمی، تحقیقات انجام شده، اینترنت و اطلاعات جمع آوری شده و بر اساس "روش بردی" به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

الف) مرحله توصیف: در این مرحله به اعتقاد بردی پژوهنده باید به توصیف پدیده های تربیتی مورد تحقیق بر حسب شواهد و اطلاعاتی که از منابع مختلف از طریق مشاهده مستقیم یا مطالعه اسناد و گزارش های دیگران به دست آورده است بپردازد. به عقیده و مرحله توصیف، مرحله یادداشت برداری و تدارک اطلاعات کافی برای بررسی در مرحله بعدی است.

ب) مرحله تفسیر: این مرحله شامل واری اطلاعاتی است که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است. تحلیل اطلاعات به اعتقاد بردت بایستی بر اصول و شیوه های مرسوم در علوم اجتماعی باشد.

ج) مرحله همجواری: طی این مرحله اطلاعاتی که در مراحل اولیه بررسی شده اند طبقه بندی می شوند و کنار هم قرار می گیرند و چهارچوبی فراهم می شود تا راه برای مرحله بعدی یعنی مقایسه تشابهات و تفاوت های پدیده تربیتی مورد تحقیق هموار شود. به عقیده بردی در این مرحله پژوهنده می تواند به فرضیه تحقیقی خود دست یابد.

د) مرحله مقایسه: در این مرحله "مسئله تحقیق" که در مراحل قبلی، بخصوص در مرحله همجواری محقق اجمالاً از آن گذشته است، دقیقاً با توجه به جزئیات و بر اساس تشابهات و تفاوت ها مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرند و رد یا قبول فرضیه تحقیق در این مرحله امکان پذیر می شود.

یافته ها

تحلیل محتوای متون مصاحبه با استفاده از تحلیل مضمون و با استخراج مضامین پایه آغاز گردید و مضامین بی ربط و تکراری حذف گردیدند و بعد از دسته بندی مضامین پایه، مضامین سازمان دهنده و در نهایت پس از دسته بندی مضامین سازمان دهنده، مضامین فراگیر احصا و نام گذاری شدند. در جدول زیر مضامین پایه، سازمان دهنده، فراگیر و منبع مرتبط آورده شده است.

1 . description
2 . Interpretation
3 . Juxtaposition
4 . Comparison

جدول ۱

دسته‌بندی و نام‌گذاری کلیه مضامین استخراج شده از مرور سیستماتیک آثار مولانا جهت شناسایی شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد شخصیت

منبع	شاخص	مؤلفه	ابعاد	سازه
دفتر سوم معنوی	مثنوی	آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی	همدلی و ارتباط با دیگران	شخصیت از نگاه مولانا
دفتر سوم معنوی	مثنوی	حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی	بعد اجتماعی انسان	
دفتر سوم معنوی	مثنوی	توانایی درک احساسات و موقعیت دیگران		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	گشودگی و پذیرش تفاوت‌ها		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	توانایی برقراری ارتباط مؤثر		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	احترام به حریم شخصی و حقوق دیگران		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	احساس مسئولیت و تعلق نسبت به جامعه و هم‌نوعان	تعهد اجتماعی و احساس تعلق	
دفتر چهارم معنوی	مثنوی	همکاری و مشارکت در امور اجتماعی		
دفتر اول مثنوی معنوی	مثنوی	پایبندی به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی	تعامل سازنده و همکاری	
دفتر اول مثنوی معنوی	مثنوی	توانایی حل تعارض و مدیریت اختلافات		
دفتر دوم مثنوی معنوی	مثنوی	مهارت حل مسئله و اتخاذ تصمیمات جمعی		
دفتر دوم مثنوی معنوی	مثنوی	توانایی ایفای نقش‌های مختلف در گروه		
دفتر اول مثنوی معنوی	مثنوی	مهارت‌های ارتباطی و همدلی در گروه	ارزش‌های اخلاقی و معنوی	
دفتر سوم معنوی	مثنوی	تقوا و پرهیزکاری		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	صداقت و امانت‌داری		
دفتر سوم معنوی	مثنوی	عدالت و انصاف		
دفتر چهارم معنوی	مثنوی	گذشت و بخشش		
غزلیات شمس	تذکیه روح و نفس	والایش و تعالی روحی انسان	خودآگاهی و شناخت خویشتن	
غزلیات شمس	لذت‌های درونی و معنوی			
غزلیات شمس	ارزیابی عملکرد گذشته			
غزلیات شمس	بازشناسی نقاط قوت و ضعف			
غزلیات شمس	توجه به معنویت و اخلاق			
غزلیات شمس	منطقی و قوی بودن استدلال	تفکر و خردورزی		
غزلیات شمس	قدرت تمرکز و تمرکز بر نکات کلیدی			
غزلیات شمس	خلاقیت و نوآوری			
غزلیات شمس	توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی			
غزلیات شمس	پایبندی به تعهدات و وظایف	پذیرش مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی		
غزلیات شمس	پذیرش اشتباهات و خطاها			
غزلیات شمس	درک علل و پیامدهای اعمال			

		عدم سرزنش و قضاوت	غزلیات شمس
		پیش‌بینی و تحلیل پیامدها	غزلیات شمس
		تأمل و تفکر در آثار اعمال بر خود و دیگران	غزلیات شمس
		جبران خطاها و قصورها	غزلیات شمس
	رشد و شکوفایی فردی	تحقق پتانسیل‌های فردی	غزلیات شمس
		تاب‌آوری و مدیریت چالش‌ها	غزلیات شمس
		برقراری روابط بین فردی سالم	غزلیات شمس
		توانایی اخلاقی و معنوی	غزلیات شمس
	انتقادپذیری	پذیرش بازخورد	غزلیات شمس
		تمرکز بر محتوای نقد	غزلیات شمس
		اشتیاق به یادگیری	غزلیات شمس
	عدم عیب‌جویی	آمادگی برای تغییر	غزلیات شمس
		تمرکز بر راه‌حل‌ها و بهبود	غزلیات شمس
		انعطاف‌پذیری و سازگاری	غزلیات شمس
		پذیرش هیجانات	غزلیات شمس
	مدیریت عواطف و تعادل درونی	تنظیم و کنترل هیجانات	غزلیات شمس
		بیان مناسب هیجانات	غزلیات شمس
		آگاهی هیجانی	غزلیات شمس
	ابراز مناسب هیجانات	بیان صریح و روشن	غزلیات شمس
		تناسب با موقعیت	غزلیات شمس
		انطباق زبان غیرکلامی با محتوای کلامی	غزلیات شمس
		اثرگذاری مثبت	غزلیات شمس
	بهبودی	خودپنداره مثبت	غزلیات شمس
		معنا و هدفمندی در زندگی	غزلیات شمس
		داشتن ارتباطات اجتماعی سالم و حمایتگر	غزلیات شمس
		تلاش برای شکوفایی استعدادها و پتانسیل‌ها	غزلیات شمس
		بالندگی مستمر	غزلیات شمس
		تسلط بر محیط	غزلیات شمس
	دل‌بستگی	پایداری و استمرار	غزلیات شمس
		احساس امنیت و اعتماد	غزلیات شمس
		تأثیرپذیری هیجانی	غزلیات شمس
	تجربه و درس‌آموزی از زندگی	رویکردها و نگرش‌ها	مثنوی ششم
			معنوی
		تحمل ابهام	مثنوی ششم
			معنوی
		خودباوری و عزت‌نفس	مثنوی سوم
			معنوی
		شکیبایی و صبوری	مثنوی پنجم
			معنوی
		کنجکاوی	مثنوی ششم
			معنوی
	مدیریت چالش‌ها	آمادگی برای تغییر برنامه‌ها و رویکردها	مثنوی پنجم
			معنوی
		شناسایی و تعریف دقیق چالش‌ها	مثنوی چهارم
			معنوی

دستر چهارم	مثنوی	به کارگیری روش‌های منطقی
معنوی		
دستر پنجم	مثنوی	استفاده از راهبردهای مؤثر برای کاهش استرس
معنوی		
دستر ششم	مثنوی	داشتن برنامه‌ریزی و نظارت مناسب بر
معنوی		فرآیندهای زندگی

جدول ۲

خلاصه جدول مضامین استخراج شده از مرور سیستماتیک آثار مولانا جهت شناسایی شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد شخصیت

تعداد شاخص	مؤلفه	ابعاد	سازه
۶	همدلی و ارتباط با دیگران	بعد اجتماعی شخصیت انسان	شخصیت از نگاه مولانا
۳	تعهد اجتماعی و احساس تعلق		
۴	تعامل سازنده و همکاری		
۴	ارزش‌های اخلاقی و معنوی		
۵	والایش و تعالی روحی انسان	خودآگاهی و شناخت خویشتن	
۴	تفکر و خردورزی		
۷	پذیرش مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی		
۴	رشد و شکوفایی فردی		
۳	انتقادپذیری		
۳	عدم عیب‌جویی		
۴	تنظیم هیجانی	مدیریت عواطف و تعادل درونی	
۴	ابراز مناسب هیجانات		
۶	بهبودستی		
۳	دل‌بستگی		
۵	رویکردها و نگرش‌ها	تجربه و درس‌آموزی از زندگی	
۵	مدیریت چالش‌ها		

همان‌طور که در بالا مشخص شد، بعد از کدگذاری ۷۰ مضمون پایه، ۱۵ مضمون سازمان‌دهنده و ۴ مضمون فراگیر شناسایی شد. به‌منظور پاسخ سؤال فوق از روش تطبیقی به‌منظور مقایسه با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه استفاده شد. بنابراین چون این پژوهش تطبیقی است و مبنای طبقه‌بندی براساس شاخص‌های کیفی صورت گرفته است لذا تجزیه و تحلیل داده‌ها بر مبنای مراحل روش بردی در چهار مرحله توصیف، تفسیر، هم‌جواری و مقایسه انجام شد. بردی در جریان مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش چهار مرحله را مشخص کرده است؛ این مراحل عبارت‌اند از: ۱- مرحله توصیف: مرحله یادداشت‌برداری و تدارک اطلاعات کافی برای توصیف پدیده‌های تربیتی و بررسی آن‌ها در مرحله بعدی؛ ۲- مرحله تفسیر: واری اطلاعاتی است که در مرحله اول پژوهشگر به توصیف آن پرداخته است؛ ۳- مرحله هم‌جواری: اطلاعات بررسی شده در مراحل قبل طبقه‌بندی شده و در کنار هم قرار می‌گیرند و چارچوبی فراهم می‌شود تا راه را برای مرحله بعدی یعنی مقایسه تشابهات و تفاوت‌های پدیده تربیتی هموار شود؛ ۴- مرحله مقایسه: مسئله تحقیق که در مراحل قبل به خصوص در مرحله هم‌جواری پژوهشگر اجماًلاً از آن گذشته است، به دقت با توجه به جزئیات براساس تشابهات و تفاوت‌ها بررسی و مقایسه می‌شود و پاسخگویی به سؤال‌های پژوهش و یا رد و قبول فرضیه تحقیق در این مرحله امکان‌پذیر می‌شود. با توجه به شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد شناسایی شده الگوی شخصیت مطلوب

از **مثنوی معنوی**، **مولانا** که شامل شش دفتر است و به بررسی موضوعات فلسفی، عرفانی و اخلاقی می‌پردازد و مؤلفه‌های تجربه و درس‌آموزی از زندگی را مورد توجه قرار می‌دهد و همچنین **غزلیات شمس** که در این مجموعه غزل‌ها به بررسی موضوعاتی مانند عشق، معرفت و خودآگاهی می‌پردازد و به جنبه‌های تجربه و درس‌آموزی از زندگی تأکید شده است؛ از دیدگاه وی الگویی گسترده مبتنی بر اصول تحولی و رشد فردی و اجتماعی است لذا از جنبه‌های متعدد فردی و اجتماعی می‌توان به آن پرداخت. از آنجا که از دیدگاه مولانا شخصیت مطلوب دارای چهار بعد اجتماعی شخصیت انسان، خودآگاهی و شناخت خویشتن، مدیریت عواطف و تعادل درونی و تجربه و درس‌آموزی از زندگی است که هر کدام از ابعاد دارای مؤلفه‌ها و شاخص مخصوص به خود هستند در ادامه هر یک از ابعاد شرح داده می‌شوند.

الف- بعد اجتماعی و شخصیت انسان

مولانا در اشعار خود به صورت گسترده به موضوعات اجتماعی و ابعاد مختلف شخصیت انسان پرداخته است. او از مفاهیمی چون همدلی، تعهد اجتماعی، تعامل سازنده و ارزش‌های اخلاقی برای توضیح و تأکید بر اهمیت این مؤلفه‌ها در روابط انسانی استفاده کرده است. در کلیه متون روان‌شناسی آسیب‌شناسی روانی این ملاک به‌عنوان یک ملاک مهم قلمداد می‌شود و مضامین برخواسته از اشعار مولانا نیز با تکیه بر این خصیصه مثبت بر همسویی کامل دیدگاه مولانا و دیدگاه‌های عمومی روان‌شناسی صحه می‌گذارد. مولانا نیز به‌عنوان یک خصیصه مهم انسان کامل بر سازگاری و بودن در اجتماع تأکید دارد. در خصوص مؤلفه‌ها می‌توان به بیت‌های زیر اشاره کرد. " بشنو از نی چون حکایت می‌کند / از جدایی‌ها شکایت می‌کند " این بیت نشان‌دهنده اهمیت همدلی است. نی به‌عنوان نمادی از انسان بیان می‌کند که از جدایی‌ها و دوری‌ها شکایت دارد، نشان‌دهنده نیاز به همدلی و فهم متقابل است (مثنوی معنوی، دفتر اول). "در عشق، هر چه کنی جز از تو نیاید / از عشق هر چه گویی از آن نمی‌کاهد"

مولانا در این بیت عشق را به‌عنوان نیرویی برای ایجاد همدلی و ارتباط میان انسان‌ها معرفی می‌کند (غزلیات شمس).

"تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم / به یک دم از تو جوانی رسد به پیری"

این بیت به تعهد و احساس تعلق اشاره دارد و نشان‌دهنده تأثیر مثبت این احساسات در روابط انسانی است (غزلیات

شمس)

"این دهان بستی دهانی باز شد / تا خورنده لقمه‌های راز شد"

این بیت به اهمیت ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت و خویشتن‌داری در روابط انسانی اشاره دارد (مثنوی معنوی، دفتر

ششم).

از آنجا که مولانا در آثار خود به اهمیت ابعاد اجتماعی شخصیت انسان شامل همدلی، تعهد اجتماعی، تعامل سازنده و ارزش‌های اخلاقی پرداخته است؛ یونگ نیز به ابعاد اجتماعی شخصیت انسان توجه ویژه‌ای داشته است به طوری که بعد اجتماعی شخصیت انسان تحت تأثیر تعاملات و روابط اجتماعی قرار دارد که شامل مؤلفه‌های نقاب، آنیما و آنیموس^۲ همانندسازی^۳ و روابط اجتماعی و ناخودآگاه جمعی است که نشان‌دهنده اهمیت ویژه بعد اجتماعی از دیدگاه مولانا و یونگ است.

ب- خودآگاهی و شناخت خویشتن

1. Persona

2. Anima and Animus

3. Identification

مولانا در آثار خود به صورت گسترده به خودآگاهی و شناخت خویشتن پرداخته و به مفاهیمی چون والایش و تعالی روحی، تفکر و خردورزی، پذیرش مسئولیت‌های فردی، رشد و شکوفایی فردی، انتقادپذیری و عدم عیب‌جویی اشاره کرده است که از معیارهای مهم برای شناخت خویشتن به شمار می‌آیند. از این رو همسویی و همخوانی دیدگاه‌های روان‌شناسی و مولانا در این بعد نیز مشخص است. در ادامه به برخی از اشعار مولانا که به این موضوعات پرداخته‌اند، اشاره می‌شود. "از کجا آمده‌ام آمدنم بهر چه بود / به کجا می‌روم آخر نمایی وطنم" در این بیت، مولانا به جستجوی معنای زندگی و تعالی روحی اشاره می‌کند (غزلیات شمس).

"ای برادر تو همان اندیشه‌ای / مابقی تو استخوان و ریشه‌ای"

این بیت بر اهمیت تفکر و خردورزی تأکید دارد. مولانا بیان می‌کند که جوهره وجود انسان، اندیشه و خرد اوست (مثنوی معنوی، دفتر دوم).

"دل هر ذره‌ای که بشکافی / آفتابیش در میان بینی"

این بیت به عمق و اهمیت تفکر و خردورزی در شناخت حقیقت و درک عمیق از جهان اشاره دارد (غزلیات شمس). "این جهان کوه است و فعل ما ندا / سوی ما آید نداها را صدا" در این بیت، مولانا به اهمیت مسئولیت‌پذیری فردی اشاره می‌کند و بیان می‌کند که اعمال ما بازتاب‌هایی دارد که به خود ما بازمی‌گردند این بیانگر پذیرش مسئولیت نتایج اعمال خود است (مثنوی معنوی، دفتر اول) "گفت پیغمبر به آواز بلند / با توکل زانوی اشتر ببند"

این بیت به اهمیت قبول مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی اشاره دارد. مولانا بیان می‌کند که توکل باید همراه با عمل و قبول مسئولیت باشد (غزلیات شمس).

"ای بسا هندو و ترک همزبان / ای بسا دو ترک چون بیگانگان"

این بیت به اهمیت رشد و شکوفایی فردی در ایجاد روابط سالم و سازنده اشاره دارد (مثنوی معنوی، دفتر چهارم).

"من غلام قمرم غیر قمر هیچ مگو / پیش من جز سخن شمع و شکر هیچ مگو"

این بیت نشان‌دهنده تأکید مولانا بر رشد و شکوفایی فردی و توجه به معانی و ارزش‌های بالاتر است.

(غزلیات شمس)

"عیب کسان منگر و احسان خویش / دیده فرو بر به گریبان خویش"

این بیت بر اهمیت انتقادپذیری و خودآگاهی و دوری از عیب‌جویی تأکید دارد (مثنوی معنوی، دفتر پنجم).

"خوش‌تر ز عیش و صحبت و باغ و بهار چیست / ساقی کجاست گو سبب انتظار چیست"

این بیت به اهمیت توجه به ارزش‌های درونی و دوری از انتقاد و عیب‌جویی اشاره دارد (غزلیات شمس).

از آنجا بعد خودآگاهی و شناخت خویشتن شامل والایش و تعالی روحی، تفکر و خردورزی، پذیرش مسئولیت‌های فردی، رشد و شکوفایی فردی، انتقادپذیری و عدم عیب‌جویی که از آثار مولانا مستخرج شده است با معیارهای خودآگاهی و شناخت خویشتن در دیدگاه یونگ همخوانی و شباهت دارد زیرا در دیدگاه یونگ، خودآگاهی به معنی شناخت و یکپارچگی بخش‌های مختلف روان انسان است که بهر بخش‌های مختلف روان از جمله خود، ناخودآگاه فردی و جمعی، سایه، آنیما و آنیموس تأکید دارد. وی معتقد است که خودآگاهی به معنی

1. Self

2. Shadow

یکپارچگی و تحقق تمامی جنبه‌های شخصیت است. در نهایت، هر دو دیدگاه به اهمیت خودآگاهی و شناخت خویشتن تأکید دارند، اما از منظرهای متفاوت به تحلیل و بررسی این موضوع می‌پردازند. مولانا بیشتر به جنبه‌های معنوی و عرفانی خودآگاهی توجه دارد، در حالی که یونگ به جنبه‌های روان‌شناختی و یکپارچگی شخصیت انسان می‌پردازد.

ج- مدیریت عواطف و تعادل درونی

مولانا در آثار خود به موضوع مدیریت عواطف و تعادل درونی به‌طور گسترده پرداخته است. او از مفاهیمی چون تنظیم هیجانی، ابراز مناسب هیجانات، بهزیستی و دل‌بستگی برای توضیح و تأکید بر اهمیت این مؤلفه‌ها در زندگی انسان استفاده کرده است. لازم به ذکر است در این بعد نیز شباهت مضمونی و معنایی نزدیک دیده می‌شود که نشان‌دهنده همسویی و همخوانی این دو دیدگاه است. در ادامه به برخی از اشعار مولانا که به این موضوعات پرداخته‌اند، اشاره می‌شود. "آب کم جو، تشنگی آور به دست / تا بجوشد آبت از بالا و پست"

مولانا در این بیت به اهمیت کنترل و تنظیم هیجانات اشاره دارد و تأکید می‌کند که باید در مواجهه با هیجانات، تعادل

و صبر را حفظ کرد (مثنوی معنوی، دفتر چهارم).

"گفت پیغمبر که خشم از شیطان بود / آدمی زاده نیست او، بل شیطان بود"

در این بیت، مولانا به اهمیت کنترل خشم و ابراز مناسب هیجانات اشاره می‌کند و بیان می‌کند که خشم نامناسب

می‌تواند انسان را از مسیر انسانیت دور کند (مثنوی معنوی، دفتر سوم).

"عشق، آتش است و تو اول در او نظر کن / که پس نسوزدت، اندر در او، چو خارت"

مولانا در این بیت به اهمیت ابراز مناسب عشق و هیجانات عاشقانه اشاره می‌کند و تأکید می‌کند که باید با احتیاط و

کنترل به ابراز عشق پرداخت (غزلیات شمس).

"چون نیک نظر کرد، پر خویش در آن دید / گفتا ز که نالیم که از ماست که بر ماست"

این بیت به اهمیت خودآگاهی و بهزیستی روانی اشاره دارد و بیان می‌کند که شناخت عمیق از خود می‌تواند به بهزیستی

روانی منجر شود (غزلیات شمس).

"هر که او بیدارتر پر دردتر / هر که او آگاه‌تر رخ زردتر"

این بیت به اهمیت دل‌بستگی و احساس تعلق اشاره دارد و بیان می‌کند که آگاهی و دل‌بستگی می‌تواند به بهزیستی

روانی کمک کند (مثنوی معنوی، دفتر پنجم).

از دیدگاه یونگ، تعادل درونی و مدیریت عواطف برای یکپارچگی و تحقق خود ضروری است که شامل یکپارچگی روان، شناخت و پذیرش سایه‌ها، یکپارچگی آنیما و آنیموس و رابطه با ناخودآگاه جمعی تأکید دارد. او معتقد است که شناخت و پذیرش تمامی جنبه‌های روان، از جمله عواطف و هیجانات، به تعادل درونی کمک می‌کند؛ بنابراین هر دو دیدگاه به اهمیت مدیریت عواطف و تعادل درونی تأکید دارند، اما از منظرهای متفاوت به تحلیل و بررسی این موضوع می‌پردازند. مولانا بیشتر به جنبه‌های معنوی و عرفانی مدیریت عواطف توجه دارد، در حالی که یونگ به جنبه‌های روان‌شناختی و یکپارچگی شخصیت انسان می‌پردازد.

د- تجربه و درس‌آموزی از زندگی

¹. Individuation

مولانا در آثار خود به صورت گسترده به موضوعات مرتبط با تجربه و درس‌آموزی از زندگی پرداخته است. او از مفاهیمی چون رویکردها و نگرش‌ها و مدیریت چالش‌ها برای توضیح و تأکید بر اهمیت این مؤلفه‌ها در زندگی انسان استفاده کرده است که در نهایت مؤلفه‌های ارائه شده به عنوان مؤلفه‌های مستخرج از اشعار مولانا با دیدگاه‌های روان‌شناسی شباهت نسبی دیده می‌شود که در ادامه به برخی از اشعار مولانا که به این موضوعات پرداخته‌اند، اشاره می‌شود.

"هرکسی از ظن خود شد یار من / از درون من نجست اسرار من"

این بیت به تفاوت نگرش‌ها و رویکردهای افراد اشاره دارد و بیان می‌کند که هر کس از دیدگاه خود به دنیا نگاه می‌کند، اما برای شناخت واقعی نیاز به نگرش عمیق‌تر است (مثنوی معنوی، دفتر اول).

"آن کس که بداند و بداند که بداند / اسب خرد از گنبد گردون بجهاند"

مولانا در این بیت بر اهمیت آگاهی و شناخت در تغییر نگرش و رویکرد افراد تأکید دارد (غزلیات شمس).

"صبر و ظفر هر دو دوستان قدیم‌اند / بر اثر صبر نوبت ظفر آید"

این بیت نشان‌دهنده اهمیت صبر و مدیریت چالش‌ها است. مولانا بر این باور است که با صبر و تحمل می‌توان بر چالش‌ها و مشکلات فائق آمد (مثنوی معنوی، دفتر دوم).

بنابراین با توجه به مؤلفه‌های مستخرج از شش دفتر مثنوی معنوی و غزلیات شمس و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌ها با مؤلفه‌های الگوی شخصیت مطلوب در دیدگاه‌های عمومی روان‌شناسی اعم از روان‌شناسی رفتارگرا، روان‌شناسی شناختی، روان‌شناسی انسان‌گرا، هستی‌گرایانه که تأکید بر شخصیت واقعی و راستین انسان دارند، لذا می‌توان به همخوانی و همسویی شباهت نظریه یونگ و دیدگاه مولانا اشاره کرد. مولانا در آثار خود به اهمیت تجربه و درس‌آموزی از زندگی پرداخته است. او معتقد است که رویکردها و نگرش‌ها و مدیریت چالش‌ها نقش مهمی در رشد و تعالی فرد دارند. وی معتقد است که نگرش مثبت و امیدواری می‌تواند به فرد کمک کنند تا از مشکلات عبور کند و رشد کند. همچنین یونگ نیز به اهمیت تجربه و درس‌آموزی از زندگی توجه ویژه‌ای دارد. از دیدگاه یونگ، رویکردها و نگرش‌ها و مدیریت چالش‌ها در فرآیند رشد روانی و تحقق خود نقش مهمی دارند. برخی از مؤلفه‌های تجربه و درس‌آموزی از دیدگاه یونگ شامل فرآیند تفرد، شناخت و پذیرش سایه‌ها، ترمیم زخم‌های روانی و اهمیت اسطوره‌ها و ناخودآگاه جمعی تأکید دارد. او معتقد است که مواجهه با چالش‌ها و یادگیری از تجارب ناخودآگاه می‌تواند به رشد روانی و تحقق خود کمک کنند.

برای بررسی برازش الگوی نهایی، پرسشنامه سنجش الگو برای تعیین درجه تناسب الگو به صورت طیف پنج درجه‌ای تنظیم و در اختیار ۲۰ نفر از متخصصان این حوزه قرار داده شد. سپس داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج آن در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۳

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای تعیین درجه تناسب الگوی پیشنهادی جهت ارائه الگوی نهایی (میانگین مورد انتظار = ۳)

ردیف	آیتم	سؤالات	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	تطبیق	آیا مفاهیم شناسایی شده برای الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی، انسان‌گرایانه از مبانی نظری استخراج شده است؟	۳,۴۱	۱,۲۷	۹,۴۲	۱۹	۰,۰۰
۲	قابلیت فهم	آیا مفاهیم شناسایی شده برای آ الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی، انسان‌گرایانه قابل تشخیص و واضح هستند و به شکل نظام‌مند به هم مرتبط شده‌اند؟	۳,۷۸	۱,۲۵	۱۱,۷۴	۱۹	۰,۰۰
۳		آیا مقوله‌های شناسایی شده برای الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی، انسان‌گرایانه به خوبی دسته‌بندی و نام‌گذاری شده‌اند؟	۳,۶۵	۱,۳۶	۸,۶۷	۱۹	۰,۰۰
۴	قابلیت تعمیم	آیا الگوی الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی، انسان‌گرایانه چنان تبیین شده که تغییر شرایط متفاوت به لحاظ فرهنگی، اجتماعی، روان‌شناختی و ... را در نظر بگیرد؟	۳,۸۱	۱,۲۱	۱۰,۵۵	۱۹	۰,۰۰
۵		آیا عوامل دیگری نظیر فرهنگی، اجتماعی، روان‌شناختی و ... که ممکن است بر الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی، انسان‌گرایانه اثر گذارد، به خوبی در نظر گرفته شده است؟	۳,۷۶	۱,۱۵	۱۰,۱۹	۱۹	۰,۰۰
۶	کنترل	آیا یافته‌های حاصل شده که بر مبنای آن الگو طراحی شده است، از جنبه نظری با اهمیت هستند؟	۳,۷۵	۰,۸۴	۱۲,۸۶	۱۹	۰,۰۰

نتایج فوق نشان می‌دهد:

۱. تطبیق: در تطبیق، آماره تی محاسبه شده (۹,۴۲) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۴۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد که تطبیق الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.
۲. قابلیت فهم: در قابلیت فهم بودن الگو، آماره تی محاسبه شده (۱۰,۲۰) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۷۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت فهم بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت فهم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت فهم الگو محسوب می‌شود.
۳. قابلیت تعمیم: در قابلیت تعمیم بودن الگو، آماره تی محاسبه شده (۱۰,۳۷) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۷۸) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت تعمیم بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت تعمیم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت تعمیم الگو محسوب می‌شود.
۴. کنترل: در کنترل الگو، آماره تی محاسبه شده (۱۲,۸۶) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۷۵) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابل کنترل بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته

است. در رابطه با سؤالات کنترل، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱، معنادار و میانگین مشاهده‌شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء کنترل الگو محسوب می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اعتبارسنجی الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا و بررسی تطبیقی آن با رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه انجام شد. نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که الگوی مطلوب شخصیت از نگاه مولانا دارای ابعاد بعد اجتماعی شخصیت انسان، خودآگاهی و شناخت خویشتن، مدیریت عواطف و تعادل درونی و تجربه و درس‌آموزی از زندگی است که این ابعاد دارای مؤلفه‌های همدلی و ارتباط با دیگران (۶ شاخص)، تعهد اجتماعی و احساس تعلق (۳ شاخص)، تعامل سازنده و همکاری (۴ شاخص)، ارزش‌های اخلاقی و معنوی (۴ شاخص)، والایش و تعالی روحی انسان (۵ شاخص)، تفکر و خردورزی (۴ شاخص)، پذیرش مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی (۷ شاخص)، رشد و شکوفایی فردی (۴ شاخص)، انتقادپذیری (۳ شاخص)، عدم عیب‌جویی (۳ شاخص)، تنظیم هیجانی (۴ شاخص)، ابراز مناسب هیجانات (۴ شاخص)، بهزیستی (۶ شاخص)، دل‌بستگی (۳ شاخص)، رویکردها و نگرش‌ها (۵ شاخص) و مدیریت چالش‌ها (۵ شاخص) می‌باشند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی همدلی و ارتباط با دیگران می‌توان گفت که آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی، حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی، توانایی درک احساسات و موقعیت دیگران، گشودگی و پذیرش تفاوت‌ها، توانایی برقراری ارتباط مؤثر و احترام به حریم شخصی و حقوق دیگران شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا بر این باور بود که انسان‌ها باید نسبت به جامعه و محیط اطراف خود مسئولیت‌پذیر باشند. آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی، نشان‌دهنده درک فرد از جایگاه خود در جامعه و تعهد او به آن است. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی تعهد اجتماعی و احساس تعلق می‌توان گفت که احساس مسئولیت و تعلق نسبت به جامعه و هم‌نوعان، همکاری و مشارکت در امور اجتماعی و پایبندی به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که هر فرد، عضوی از جامعه بزرگ انسانی است و نسبت به آن مسئولیت دارد. احساس تعلق به جامعه، باعث می‌شود افراد برای رفاه و پیشرفت جامعه تلاش کنند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی تعامل سازنده و همکاری می‌توان گفت که توانایی حل تعارض و مدیریت اختلافات، مهارت حل مسئله و اتخاذ تصمیمات جمعی، توانایی ایفای نقش‌های مختلف در گروه و مهارت‌های ارتباطی و همدلی در گروه شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که اختلاف‌نظر و تعارض، بخشی طبیعی از زندگی اجتماعی است؛ اما مهم این است که افراد بتوانند با گفت‌وگو و همدلی، این اختلافات را حل کنند. این توانایی، نشان‌دهنده بلوغ شخصی و اجتماعی فرد است. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی ارزش‌های اخلاقی و معنوی می‌توان گفت که تقوا و پرهیزکاری، صداقت و امانت‌داری، عدالت و انصاف و گذشت و بخشش شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. تقوا به معنای پرهیز از گناه و طغیان نفس است. مولانا معتقد بود که تقوا، سپر انسان در برابر شیطان و وسوسه‌های نفسانی است و انسان را به سوی کمال الهی هدایت می‌کند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی والایش و تعالی روحی انسان می‌توان گفت که تزکیه روح و نفس، لذت‌های درونی و معنوی، ارزیابی عملکرد گذشته، بازسناسی نقاط قوت و ضعف و توجه به معنویت و اخلاق شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. تزکیه به معنای پاک‌سازی روح و نفس از آلودگی‌های اخلاقی و نفسانی است. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی تفکر و خردورزی می‌توان گفت که منطقی و قوی بودن استدلال، قدرت تمرکز و تمرکز بر نکات کلیدی، خلاقیت و نوآوری و توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که انسان باید در تفکر خود به منطق و دلیل متکی باشد و از استدلال‌های قوی استفاده کند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی پذیرش مسئولیت‌های فردی و عدم فرافکنی می‌توان گفت که پایبندی به تعهدات و وظایف، پذیرش اشتباهات و خطاها، درک علل و پیامدهای اعمال، عدم سرزنش و قضاوت، پیش‌بینی و تحلیل پیامدها و تأمل و تفکر در آثار اعمال بر خود و دیگران شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. در

تبیین شاخص های مؤلفه‌ی رشد و شکوفایی فردی می‌توان گفت که تحقق پتانسیل‌های فردی، تاب‌آوری و مدیریت چالش‌ها، برقراری روابط بین فردی سالم و توانایی اخلاقی و معنوی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که هر انسانی دارای پتانسیل‌های بی‌نظیری است. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی انتقادپذیری می‌توان گفت که پذیرش بازخورد، تمرکز بر محتوای نقد و اشتیاق به یادگیری شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که انسان باید به بازخورد دیگران گوش فرا دهد و از آن برای بهبود خود استفاده کند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی عدم عیب‌جویی می‌توان گفت که آمادگی برای تغییر، تمرکز بر راه‌حل‌ها و بهبود و انعطاف‌پذیری و سازگاری شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که جهان هستی دائماً در حال تغییر است و انسان نیز باید خود را با این تغییرات وفق دهد. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی تنظیم هیجانی می‌توان گفت که پذیرش هیجانات، تنظیم و کنترل هیجانات، بیان مناسب هیجانات و آگاهی هیجانی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که تمام احساسات، چه مثبت و چه منفی، بخشی از ماهیت انسان هستند و باید پذیرفته شوند. او می‌گفت که انکار احساسات، باعث می‌شود آن‌ها به‌صورت مخرب بروز کنند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی بهزیستی می‌توان گفت که خودپنداره مثبت، معنا و هدفمندی در زندگی، داشتن ارتباطات اجتماعی سالم و حمایتگر، تلاش برای شکوفایی استعدادها و پتانسیل‌ها، بالندگی مستمر و تسلط بر محیط شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که هر انسانی دارای ارزش و کرامت ذاتی است. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی دل‌بستگی می‌توان گفت که پایداری و استمرار، احساس امنیت و اعتماد و تأثیرپذیری هیجانی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که عشق واقعی پایدار و استوار است. دل‌بستگی سالم، پیوندی است که با گذشت زمان قوی‌تر می‌شود و به فرد احساس امنیت و آرامش می‌دهد. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی بهزیستی می‌توان گفت که خودپنداره مثبت، معنا و هدفمندی در زندگی، داشتن ارتباطات اجتماعی سالم و حمایتگر، تلاش برای شکوفایی استعدادها و پتانسیل‌ها، بالندگی مستمر و تسلط بر محیط شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی رویکردها و نگرش‌ها می‌توان گفت که مثبت‌اندیشی و خوش‌بینی، تحمل ابهام، خودباوری و عزت‌نفس، شکیبایی و صبوری و کنجکاوی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند. مولانا معتقد بود که با داشتن نگرشی مثبت، می‌توان بر مشکلات غلبه کرد و به موفقیت رسید. در تبیین شاخص‌های مؤلفه‌ی مدیریت چالش‌ها می‌توان گفت که آمادگی برای تغییر برنامه‌ها و رویکردها، شناسایی و تعریف دقیق چالش‌ها، به‌کارگیری روش‌های منطقی، استفاده از راهبردهای مؤثر برای کاهش استرس و داشتن برنامه‌ریزی و نظارت مناسب بر فرآیندهای زندگی شاخص‌های این مؤلفه می‌باشند.

مولانا دیدگاه‌های عمیقی در مورد انسان، روان و جهان هستی ارائه داده است. این دیدگاه‌ها، ریشه در عرفان اسلامی و فلسفه دارد و در آثار او، به‌ویژه مثنوی معنوی، به زیبایی منعکس شده است. در مقابل، رویکردهای شناختی و انسان‌گرایانه، دو رویکرد اصلی در روان‌شناسی مدرن هستند که هر یک با تمرکز بر جنبه‌های خاصی از ذهن و رفتار انسان، تلاش می‌کنند تا مسائل روان‌شناختی را تبیین و درمان کنند. رویکرد شناختی بر نقش افکار، باورها و تفسیرهای فرد از رویدادها در شکل‌گیری احساسات و رفتارها تأکید دارد. این رویکرد معتقد است که مشکلات روان‌شناختی ناشی از الگوهای ناکارآمد شناختی هستند. مولانا نیز بر اهمیت افکار و باورها در شکل‌گیری تجربه‌های انسانی تأکید دارد. او معتقد است که با تغییر افکار و باورها، می‌توان به تغییر در احساسات و رفتارها دست یافت. رویکرد شناختی بیشتر بر جنبه‌های شناختی و عقلانی انسان تمرکز دارد، در حالی که مولانا بر جنبه‌های عاطفی، معنوی و عرفانی انسان تأکید بیشتری دارد. رویکرد انسان‌گرایانه بر پتانسیل‌های مثبت انسان و رشد شخصیتی او تأکید دارد. این رویکرد معتقد است که انسان ذاتاً خوب است و به سمت رشد و خودشکوفایی حرکت می‌کند. مولانا نیز به پتانسیل‌های مثبت انسان و اهمیت خودشکوفایی اعتقاد دارد. او معتقد است که هر انسانی می‌تواند به کمال و مقام انسانیت برسد. رویکرد انسان‌گرایانه بیشتر بر تجربه‌های فردی و رشد شخصیتی در اینجا و اکنون تمرکز دارد، در حالی که مولانا بر ارتباط انسان با خدا و جهان هستی و رشد معنوی تأکید بیشتری دارد. هر دو رویکرد شناختی و انسان‌گرایانه، جنبه‌هایی از تجربه انسانی را مورد

بررسی قرار می‌دهند و می‌توانند در درمان مشکلات روان‌شناختی مؤثر باشند. دیدگاه مولانا، به‌عنوان یک فلسفه عرفانی، به ما بینشی عمیق‌تر از ماهیت انسان و ارتباط او با جهان هستی ارائه می‌دهد. اگرچه این رویکردها در برخی جنبه‌ها با هم تفاوت دارند، اما همه آن‌ها به دنبال کمک به انسان برای رسیدن به سعادت و آرامش درونی هستند.

برای بررسی اعتبار الگوی نهایی، پرسشنامه سنجش الگو برای تعیین درجه اعتبار آن به‌صورت طیف پنج‌درجه‌ای تنظیم و در اختیار ۲۰ نفر از متخصصان این حوزه قرار داده شد. سپس داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج آن نشان دادند که در تطبیق، آماره t محاسبه‌شده (۹,۴۲) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۴۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد که تطبیق الگو از دیدگاه متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد تأیید شده است. در قابلیت فهم بودن الگو، آماره t محاسبه‌شده (۱۱,۷۴) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از الگو (۳,۷۸) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت فهم بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت فهم، آماره تی محاسبه‌شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱ معنادار و میانگین مشاهده‌شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت فهم الگو محسوب می‌شود. در قابلیت تعمیم بودن الگو، آماره t محاسبه‌شده (۱۰,۵۵) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳,۸۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت تعمیم بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت تعمیم، آماره تی محاسبه‌شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱ معنادار و میانگین مشاهده‌شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت تعمیم الگو محسوب می‌شود. در بخش کنترل در بررسی اعتبار الگو، آماره تی محاسبه‌شده (۱۲,۸۶) در سطح ۰,۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳,۷۵) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابل کنترل بودن الگو از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات کنترل، آماره تی محاسبه‌شده برای هر دو سؤال در سطح ۰,۰۱ معنادار و میانگین مشاهده‌شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء کنترل الگو محسوب می‌شود. در نهایت می‌توان گفت الگوی طراحی‌شده علاوه بر اینکه مبانی نظری و پیشینه از آن حمایت کرد قابلیت تعمیم به جامعه را دارد.

در مجموع از جمله محدودیت‌های مطالعات کیفی و با روش‌شناسی مبتنی بر استخراج مضامین از متن اصلی ممکن است عدم کفایت مقولات استخراج‌شده تطبیقی باشد. با استناد به این محدودیت کلی مطالعات کیفی تطبیقی پژوهش حاضر نیز دارای برخی محدودیت‌ها است که در بخش زیر به آن‌ها اشاره می‌شود. گستردگی بیش از حد نظریات زیر مجموعه رویکردهای انسان‌گرایی که امکان مقایسه منحصر بفرد دیدگاه مولانا را با دیدگاه مازلو دشوار می‌سازد. شباهت محتوایی اشعار مولانا (یا چند مفهومی) که گاهی استخراج یک مفهوم اصلی را برای محقق با محدودیت مواجه می‌ساخت و به دلیل غنای اشعار همه مفاهیم نهفته ظاهری و باطنی در قالب مفهوم اصلی و مفاهیم جانبی مورد استناد قرار گرفت. تأکید مطالعه حاضر بر برخی نظریات روان‌شناسی (به دلیل اختصاصی کردن تبیینات ویژه پژوهش) جهت تطبیق با مفاهیم استخراج‌شده از اشعار مولانا که قابلیت محقق در بسط دیدگاه‌های نظری روان‌شناسی و تطابق بیشتر با اشعار مولانا را با محدودیت مواجه می‌ساخت. پیشنهاد می‌شود از سایر جنبه‌های مفهومی اختصاصی روان‌شناسی (تحول انسان، نگاه به زن، تربیت فرزند، تنظیم هیجانات، ذهن آگاهی، خودشناسی و ...) جهت تشابه و تفاوت‌های مفاهیم استخراج‌شده از آثار مولانا استفاده شود. پیشنهاد می‌شود سایر آثار مولانا نیز به عنوان آثار محتوای مشابه در کنار رویکردهای روان‌شناسی مطرح مورد مقایسه و تطبیق قرار گیرند. ارزش کارکردی اشاره به آثار مولانا در مسائل مختلف تربیتی و آموزشی در سخنرانی‌ها و سمینارهای بین‌رشته‌ای در قالب مفاهیم عمیق رشد فردی-اجتماعی با ارجاع به نمونه‌های ذکر شده مورد استناد قرار گیرد. با مراجعه به مشکلات و ناهنجاری‌های روان‌شناختی در کلیه سطوح شغلی آموزش‌های تلفیقی مبتنی بر

مفاهیم برآمده از آثار مولانا و رویکردهای روان شناسی ارائه شود. در سطح آموزش عالی، ارزش کارکردی و کاربردی تدوین پروتکل های آموزشی-درمانی مبتنی بر رویکردهای مولانا و رویکردهای روان شناسی توسط اساتید و سایر متخصصان مطرح شود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده ها

داده ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Abro, S., Phulpoto, N. H., Memon, S., & Brohi, M. A. (2021). Influence of Personality Traits on Cyberloafing in the Service Sector of Pakistan. *Journal of Entrepreneurship, Management, and Innovation*, 3(2), 262-283. <https://doi.org/10.52633/jemi.v3i2.88>
- Ahmadinejad, A.-A. (2017). *Psychology of Personality from an Islamic Perspective*. Amirkabir.
- Cervone, D., & Pervin, L. A. (2015). *Personality: Theory and Research*. John Wiley & Sons. https://books.google.com/books?id=bW-VEAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI): Professional Manual*. Psychological Assessment Resources. https://books.google.com/books/about/Revised_NEO_Personality_Inventory_NEO_PI.html?id=mp3zNwAACAAJ
- Hopwood, C. J., & Back, M. (2018). Interpersonal dynamics in personality and personality disorders. *European Journal of Personality*, 32(5), 499-524. <https://doi.org/10.1002/per.2155>
- Joseph, S. (2020). Why we need a more humanistic positive organizational scholarship: Carl Rogers' person-centered approach as a challenge to neoliberalism. *The Humanistic Psychologist*, 48(3), 271. <https://doi.org/10.1037/hum0000151>
- Khalili, R., Kohsari, R., & Sotoodeh Asl, N. (2020). A Comparative Study of Key Extroversion Personality Approaches from the Perspective of Psychology and Islamic Texts. *Journal of Religion and Health Research*, 6(3), 139-156. <https://journals.sbm.ac.ir/jrrh/article/view/23733>
- LeVine, R. A. (2017). Culture and personality studies, 1918-1960: Myth and history. *Journal of personality*, 69(6), 803-818. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.696165>
- McCrae, R. R., Terracciano, A., Realo, A., & Allik, J. (2019). Climatic warmth and national wealth: Some culture-level determinants of national character stereotypes. *European Journal of Personality*, 21(8), 953-976. <https://doi.org/10.1002/per.647>
- Messick, S. (2021). Structural relationships across cognition, personality, and style. In *Aptitude, learning, and instruction* (pp. 35-76). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003163244-3/structural-relationships-across-cognition-personality-style-samuel-messick>

- Olson, M. H., & Ramírez, J. J. (2020). *An introduction to theories of learning*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003014447>
- Perugini, M., & Richetin, J. (2019). In the land of the blind, the one-eyed man is king. *European Journal of Personality*, 21(8), 977-981. <https://doi.org/10.1002/per.649>
- Pourrazayan, B., Hoseini Kazerooni, S. A., Hamidi, J., & Direh, E. (2022). The Prominent Personality Traits of Saeb Tabrizi from the Perspective of Humanistic Psychologists, with an Emphasis on the Poet's Ghazals. *Subcontinent Research Journal*, 14(43). https://jsr.usb.ac.ir/article_7331_8d67a4358499755197e70869960a4eb2.pdf
- Ramezani, B., Abolhasani Niaraki, F., & Mahdavi Azadboni, R. (2023). The Emergence and Development of Moral Personality in Humans from the Perspective of Allameh Tabatabaei (RA). *Philosophy and Religion Explorations*. https://jre.journals.umz.ac.ir/article_4748_19d64c2b33d0a865268c09e02be8d2d8.pdf
- Roberts, B. W., & Yoon, H. J. (2022). Personality psychology. *Annual review of psychology*, 73, 489-516. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020821-114927>
- Tab'e Bordbar, F., EisaKhani, S., & Esmaeili, M. (2021). The Role of Personality Traits and Health Control Source in Predicting Coronavirus Anxiety in Women. *Clinical Psychology Research Journal*, 13(3), 59-68. https://jcp.semnan.ac.ir/article_5495.html?lang=en
- Veysi, S., & Dalghandi, A. (2019). The Role of Personality Traits Assessment in Identifying Students Addicted to the Internet (Testing Three Personality Models: Costa-McCrae, HEXACO, and the Zuckerman-Kuhlman Alternative Model). *Advances in Behavioral Sciences*, 4(38), 1-33. <https://www.magiran.com/paper/2057910/the-discriminational-role-personality-traits-in-discrimination-of-students-with-internet-addiction-test-of-three-personality-models-of-costa-mccrea-hexaco-and-alternative-zuckerman-kuhlman?lang=en>